

SUKINGU “banyo” KELİMESİNİN ETİMOLOJİSİ ÜZERİNE YENİ GÖRÜŞLER

Galip GÜNER*

ÖZET

Bu çalışmada *Sekiz Yükme*'te geçen *sukingu* kelimesinin yapısı ve anlamı üzerinde durulacaktır. Kelime, Juten Oda tarafından *suk-* ~ *sok-* “sokmak, girdirmek” köküne dayandırılarak “kışlık konut” olarak anlamlandırılmıştır. Marcel Erdal bu anlamlandırmaya itiraz ederek kelimenin *sogın-* “soğumak”tan türediğini ve “yazları dinlenilecek oda” anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Şen ise *sukingu*'nın Eski Türkçede “yıkamak” anlamında *sukın-* fiilinden geldiğini söylemiş ve onu “banyo” olarak anlamlandırmıştır. Kelimenin “banyo” anlamını taşıdığı hususunda Şen ile aynı görüşleri paylaştığımızı belirtmek isteriz ancak yapısını “(su vb sıvı maddeler için) dökmek” anlamında bir *sug-* fiilinden *-(X)n-* dönüşlülük ekiyle “yıkamak” anlamını kazanmış olan *sugin-* fiiline dayandırıp bu fiilden mekân adları da türeten *-gu+* ile “yıkacak yer, banyo” anlamında *sugingu* olarak açıklamaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Sekiz Yükme, *sukingu*, banyo, *sug-* “dökmek”, *Divânü Lugâti't-Türk*, etimoloji.

NOTES ON THE ETYMOLOGY OF SUKINGU “bathroom”

ABSTRACT

In this paper we do an etymological essay of the word *sukingu* which used in *Sekiz Yükme*. According to Juten Oda *sukingu* is derivated from *suk-* or *sok-* “to thrust into” and it means “winter dwelling”. Marcel Erdal disagrees this opinion and claims that it is derivated from *sogın-* “cool themselves” and he transcribes this word as *sogingu* means “refreshing room for the summer”. Şen claims that this word is derivated from *sukın-* which means “to take a bath” in Old Turkic and explains its meaning as “bathroom”. We share the same views with Şen about the meaning of *sukingu*. But we claim that the root of this word is *sug-* “to drain (water etc.)” in Old Turkic. Then added this word *-(X)n-* reflexive suffix and it became *sugin-* “to bathe”. *-gu+* in Turkic, makes place names and when this suffix added to the *sugingu* it means “bathroom”.

Key words: Sekiz Yükme, *sukingu*, bathroom, *sug-* “to drain”, *Divân Lugât at-Türk*, etymology.

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Ü. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: galip_guner@hotmail.com

1. GİRİŞ

Eski Türkçede “banyo” anlamına gelen ve ilk defa Uygurca *Sekiz Yükme*’te geçen *sukingu* kelimesinin anlamı ve yapısı hakkında daha önce Serkan Şen tarafından çeşitli görüşler ortaya konulmuştu (Şen 2005).

Şen, *Sekiz Yükme*’in Juten Oda tarafından yayımlanan metninde “anta kin toprak kaza tam tokıyu titig yoguru iş ködüg timin başlamış kergek siziksizin ev bark turgurmuş kergek künün yingak yaylık tagtın singar *sukingu* öngdün singar kidin singar ikidin bulang anta ulatı aşlık küdenlik ev bark ulug kiçig kapıg kudug otçuk taş sokgu tegirmen ağılık kömsölük ulatı yılıka /// kişiğe batıglıkka tegi tüzü tüketi itmiş” (Oda 1983: 134) olarak geçen ve “Ondan sonra toprak kazıp, duvar örüp, çamur yoğurup derhal işe girişmek gerek. Endişesiz bir biçimde ev inşa etmek gerek. Güney yönünde yazlık<hane>; kuzey yönünde *sukingu*; doğu ve batı yönünde ikişer tarafta mutfak, misafir evi, büyük küçük kapı, kuyu, ocak taşı, öğütme değirmeni, hazine odası ayrıca hayvanlara ... insanlara tuvalete dek bütünüyle yapmak...” biçiminde Türkiye Türkçesine aktarılan bölümde görülen *sukingu* kelimesi hakkında Oda’nın anlamlandırma konusunda yaşadığı tereddütleri aktarmış (*sukingu* “kışlık konut”??), ardından da Marcel Erdal’ın bu kelime için “Kuzey yönünde kışlık oda olamayacağı, bu yüzden de kelimenin ‘yazları dinlenilecek’ oda anlamında *sogın*- ‘soğumak’ tabanından türediği” yönündeki fikirlerini belirtmişti (Şen 2005: 84).

Bu değerlendirmelerin ardından “Bence *sukingu* sözcüğünü *sok-*, *suk-*, veya *sogın-*’in dışında başka bir fiile bağlamak mümkündür. Uygur ve Karahanlı metinlerinde “yıkamak” karşılığında rastlanan bu fiil *sukın-*’dır. Kögi Kudara ve Peter Zieme tarafından yayımlanan “Uigurische Agama-Fragmente” adlı Uygurca metinde *sukun-* “yıkamak” anlamıyla karşımıza çıkar (Kudara vd. 1990: 135). Fiil, adı geçen metinde, “*sukunup*” biçiminde zarf göreviyle tek başına (Kudara/Zieme 1990: 132); “*sukunup yunup arıtınıp*” yapısında, üçlemenin parçası olarak geçer (Kudara/Zieme 1990: 132). Yayımcılar *sukun-*’ı açıklarken onu DLT’deki *sukın-* ile birleştirmiştir (Kudara vd. 1990: 135). DLT’nin Besim Atalay tarafından yapılan yayımında “*uragut başın sukındı*: Kadın başını yıkadı.” örneğinde görülen sözcükle ilgili Kaşgarlı Mahmut, “Uç dilince” olduğu açıklamasını yapmıştır (DLT II: 153). Eserin Robert Dankoff ve James Kelly’in yapılan yayımında ise fiil, “yıkamak” anlamını korumakla birlikte *sukun-* biçiminde okunmuştur (Dankoff/Kelly 1984: 40). Araştırmacılar, bu okuyuş tercihinin altında yatan nedenleri soru işaretiyle geçiştirmişlerdir. Onların bu tercihinin DLT’de “sokmak” anlamında geçen *suk-* fiilinden sonra gelen yardımcı ünlülerin yuvarlak oluşunu örneklemelerinden kaynaklandığını düşünmekteyim. Besim Atalay’ın sözcüğün Arap harfli imlâsında *ı*’yı harekelemiş olması, elimizde *sukingu* gibi bir verinin bulunması ve yayımcıların tatmin edici açıklama getirememeleri Atalay’ın *sukın-* okuyuşuna ağırlık kazandırmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi o dönemde düzlük yuvarlaklık uyumunun henüz gelişmeye başladığı göz önünde tutulduğunda fiilin ikinci hecesindeki *u ~ ı* nöbetleşmesini normal karşılamak gerekir. Nitekim bu nöbetleşmenin başka örnekleri de mevcuttur. “üstün olmak” karşılığındaki fiil, Uygur döneminde *aşın-* biçiminde yazılmaktayken Karahanlı döneminde *aşun-* biçiminde yazılmıştır (Erdal 1991: 590). “Kurumak, tahrip olmak” karşılığındaki fiil, Uygur metinlerinde hem *kurıl-* hem de *kurul-* biçiminde yazılmıştır (Erdal 1991: 666). Yine, bu dönemde “korkmak” anlamında olan fiil hem *korkun-* hem de *korkın* biçiminde geçmektedir (Erdal 1991: 606). Örnekleri çoğaltmak mümkündür.” diyerek kelimenin DLT’de geçen *sukın-* “yıkamak” fiilinden türediği (*sukingu* < *sukın-gu*+) yönündeki kanaatini dile getirmişti (Şen 2005: 85-87).

2. İNCELEME

Bu çalışmada *sukingu* kelimesi üzerine yeni görüşler ortaya konulacaktır. Bu yapılırken Şen’in görüşlerine katılmadığımız hususlar üzerinde de durulacak, ayrıca eksik kalan *sukın-* fiilinin yapısı üzerine de birtakım düşünceler ileri sürülecektir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

Evvvela *sukingu* “banyo” kelimesini izah ederken Şen’in türetmeye esas aldığı *sukun-* fiilinin yapısı üzerinde durmanın faydalı olacağını düşünüyoruz. Türkçenin türetme ilkeleri dikkate alındığında bu fiilin yapısı iki şekilde izah edilebilir. Birincisi *suk-* fiilinin (ki Türkçede “sokmak, girdirmek” anlamındadır. bk. Özyetgin 2001: 636) *-(i)n-* fiilden fiil türetme eki almasıyla kurulmuş olabileceğidir. Bu görüş Şen tarafından da tartışılmış ve haklı olarak kabul görmemiştir. Zira *sukingu* “banyo” kelimesinin anlam bakımından ‘bir yere sokmakla’ ilgisi olmasa gerek. İkincisi ise kelimenin *suki-* “dürtmek” (Dankoff-Kelly 1984: 288) fiilinden *-n-* ile türeyebileceği görüşüdür. Dankoff ve Kelly DLT’de geçen *suki-* fiilini “to poke [dürtmek]” olarak anlamlandırmışlardır. Atalay ise bu fiili Türkiye Türkçesine “gıdıklamak” olarak çevirmiştir (Atalay 1999-III: 269). DLT’de *ol anı sukıdı* cümlesinde geçen ve “O, onu parmağıyla dürttü.” (Dankoff-Kelly 1984: 288) veya “O, onu parmağıyla gıdıkladı.” (Atalay 1999-III: 269) olarak anlamlandırılan kelimenin de biz “banyo” anlamına gelen *sukingu*’nın türetilmesinde esas alınamayacağını düşünüyoruz.

Kelimenin nasıl okunması gerektiği konusundaki görüşlerimize gelince. Yukarıda Şen’in görüşleri ortaya konulurken de temas edildiği üzere Dankoff ve Kelly *sukingu* “banyo” kelimesinin türediği fiili *sukun-* okumuşlar ve yanına soru işareti koymuşlardır (Dankoff-Kelly 1984: 40). Bu okumada, ilgili bilim adamlarının, Şen’in zikrettiği üzere “*suk-* fiilinden sonra gelen yardımcı ünlülerin yuvarlak oluşunu örneksemeleri” değil fiilin DLT’nin orijinalindeki (سوكى) yazımının etkili olduğunu düşünüyoruz (DLT 344). Kâşgarlı yazımda da görüldüğü üzere bu kelimeyi kaf’ın üzerine ötre altına ise esre koyarak yazmıştır. Bu durum kanaatimizce Dankoff ve Kelly’yi okuma konusunda bir tercih yapmaya zorlamıştır. Kelimenin Eski Uygur metinlerinde *sukun-* olarak okunması da bu tercihte etkili olmuştur diyebiliriz (bk. Şen 2005: 85). Clauson, bu fiili sözlüğüne yanlışlıkla *sokun-* olarak almıştır (Clauson 1972: 814).

Burada kelimenin yapısı ve okunuşu hakkındaki görüşlerimize geçmeden önce bazı hususlara temas etmek gerektiği düşüncesindeyiz. Öncelikle fiil *sokun-* mı *sogun-* mı yoksa *sugun-* mi okunmalıdır?

Kudara ve Zieme, Eski Uygur metinlerinde geçen ve “yıkamak” anlamına gelen fiili *sukun-* okumuşlardır (Kudara-Zieme 1990: 132).

Clauson, bu fiili *sokun-* maddesinde ele almış ve örnek olarak Uygur metinlerinde geçen *tırak bıçgu saç sokungu künler* “tırnak kesecek ve saç yıkayacak günler” (TT VII 32, 19-20), *küskü künde sokunsar bay bolur* “Eğer bir kimse Fare Günü’nde yıkanırsa zengin olur.” (TT VII 33, 2-3) ile DLT’de geçen *uragut başın sokundi* “Kadın başını yıkadı.” cümlelerini örnek olarak vermiştir (Clauson 1972: 814).

Yukarıda da değinildiği gibi DLT’de geçen cümle Dankoff ve Kelly tarafından ise *uragut başın sukundi* “Kadın başını yıkadı.” okuyuşuyla aktarılmıştır.

Erdal ise “yıkamak” anlamındaki bu fiili *sug-un-* maddesinde incelemiş (Erdal 1991-II: 615) ve onu *sug-(u)l-* “suyu çekilmek, kurumak” (Erdal 1991-II: 673), *sug-(u)r-* “suyu çekilmek” (Erdal 1991-II: 721) ve *sug-(u)n-dur-* “(bir kimse) yıkamak veya durulanmak” (Erdal 1991-II: 823) fiilleriyle ilişkilendirmiştir.

DLT’de “yıkamak, temizlenmek” kavram alanına giren başka bir fiil daha vardır: *sogun-* “abdest almak, temizlenmek”. Metinde *er sogundi* “Adam [bevlettikten sonra] abdest aldı.” (Dankoff-Kelly 1984: 39) cümlesinde geçen bu fiili Dankoff ve Kelly sözlükte *sogi-* “soğumak” maddesi altında değerlendirmişlerdir (Dankoff-Kelly 1985: 164). Hâlbuki “abdest almak, temizlenmek” anlamındaki bu fiilin “üşümek” ile bir ilgisi olmasa gerek. Bu durumu Clauson’da fark etmiş ve Kâşgarlı’nın *sogun-* maddesinde örnek olarak verdiği *er sogundi* “Adam üşüdü.” ile *er sogundi* “Adam [bevlettikten sonra] abdest aldı.” örneklerinde geçen fiillerin aynı olamayacağını, bu sebeple ikinci cümlenin *er sugundi* olarak okunmasını ve *sugun-*’ın *sug-*

Turkish Studies

“dökmek, boşaltmak” anlamındaki başka bir fiilden türemesi gerektiğini ifade etmiştir (Clauson 1972: 813-814). Bu durum aynı zamanda Erdal’ın ilişkilendirmelerinin de doğruluğuna işaret etmekte ve *sukıngu* kelimesinin temelinde yatan kökün bu *sug-* “dökmek” fiili olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Eski Türkçede geçen ve “su ve yıkanmakla” ilgili yukarıdaki fiillerin kökü olan *sug-* fiili ve /*u ~ o/* nöbetleşmesine uğramış biçimleri çağdaş Türk lehçelerinde de yaşamaya devam etmektedir. Bilhassa Türkmen Türkçesindeki *soğ-* “süzülüp akmak, damlamak” fiili görüşlerimizi desteklemesi bağlamında önemlidir:

Türkmen T. *sog-* “süzülüp akmak, damlamak” (Tekin vd. 1995: 581)

Azerbaycan T. *soğ-* “hamısını içmek, içib kurtarmak” (ADL-II 2003: 501).

soğul- “1. [su] kesilmek”, 2. qurumaq (suya aiddir)” (ADL-II 2003: 501).

solğuşda- “bir azca qurumak, suyu çekilmek” (ADL-II 2003: 502)

Tuva T. *soglur-* “kurumak” (Arıkoğlu-Kuular 2003: 94)

Kazan-Tatar T. *suk-* “içkiyi dibine kadar içmek” (Öner 2009: 244).

Yeni Uygur T. *suguruluş* “sulanma, su içirilme” (Necip 1995: 365)

Türkiye T. ve ağızları *soğurmak* (< *soğ-(u)r-mak*) “1. Bir madde bir sıvıyı içine çekmek” (TS: 1785).

suğul- (< *suğ-(u)l-*) “kuyudan su çekmek; su çıkarmak” (Polatlı-Ankara, DS X: 3689).

suğla (< *suğ-(u)l-a*) “1. Sel sularının birikerek oluşturduğu sula, verimli köy otağı (Akseki-Antalya), 2. Verimli toprak (Akseki-Antalya)” (DS X: 3689)

soğla- (< *soğ-(u)l-a*) “yara irinlenip akmak” (Niğde, DS X: 3654) vb.

Bütün bu veriler ışığında şunu söyleyebiliriz: Eski Türkçede “banyo” anlamına gelen kelime bir *sug-* fiilinden türemiştir. Bu fiilin iki anlamı vardır: 1. (su vb. sıvı maddeler için) dökmek, 2. (sıvı maddeler için) çekmek, emmek. *sug-* “(su vb.) dökmek” fiilinin üzerine dönüşlülük eki *-(X)n-* getirilerek “yıkanmak” anlamında yeni bir fiil türetilmiştir. Ardından gelecek zaman sıfat fiili olan ve eklendiği fiillerden yer, mekân adları da türeten *-gu+* eki ile *sugıngu* “yıkanacak yer, banyo” anlamında bir türetme gerçekleşmiştir. Malum olduğu üzere Uygur yazısında sedalı ve sedasız art damak ünsüzleri olan /*ğ/* ve /*k/* aynı işaretle temsil edilmiştir (User 2006: 61). Bu duruma bağlı olarak Uygur metinleri okunurken *sug-(u)n-* fiili bir tercih bağlamında *sukun-* biçiminde okunmuştur. DLT’de bu fiilin *sukun-* olarak yazıldığı doğrudur ancak bir hususa temas etmek gerekir ki o da Kâşgarlı’nın bu kelimeyi Uç diyalektinin söz varlığı içerisinde değerlendirmiş olmasıdır. Zira DLT’de bu fiille ilgili diğer sözcüklerin tamamı gayın (*ğ*) ile kaydedilmişlerdir:

suğ- “süzülmek, (su, süt vb.) çekilmek”: *ol koydan kurut suğdı* “O, koyunun [sütünden] çökelek yaptı.” (Dankoff-Kelly 1982: 395)

suğul- “(su, süt vb.) çekilmek”: *suw suğuldı* “Su çekildi. Memede süt kesilirse yine bu sözcük kullanılır.” (Dankoff-Kelly 1984: 26)

suğun- “[bevlettikten sonra] abdest almak, temizlenmek”: *er soğundı* “Adam [bevlettikten sonra] abdest aldı.” (krş. *sogun-*, Dankoff-Kelly 1984: 39)

suğur- 1. “(su, süt vb. çekilmek, emilmek veya çektirilmek”: *kum suw suğurdı* “Kum suyu çekti, emdi.” (Dankoff-Kelly 1984: 5)

ol kurut suğurdı “O, [kuruması için] çökeleğin suyunu çektirdi.” (Dankoff-Kelly 1984: 5)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

2. “yudumlamak”: *er suw suğurdı* “Adam suyu yudumladı.” (Dankoff-Kelly 1984: 5)

3. “tükürmek”: *ol yokaru yarın suğurdı* “O, göğe doğru tükürdü.” (Dankoff-Kelly 1984: 6), *kökke suğursa yüzke tüşür* “Göğe doğru tükürsen, tükürük yüzüne düşer” (Dankoff-Kelly 1984: 6)

suğruş- < *suğuruş-* “(su vb.) çekilmek, emilmek”: *kumlar suwuğ suğruşdı* “Kumlar suyu emdi.” (Dankoff-Kelly 1984: 68)

suğut “çökelek” (Dankoff-Kelly 1982: 276)

3. SONUÇ

İlk defa Eski Uygur metinlerinden *Sekiz Yükmek*'te geçen ve Türkçenin “banyo” karşılığı kullanılan ilk kelimesi *sukıngu* değil *suğıngu* olmalıdır. Bu kelime, *suğ-* fiiline *-(X)n-* dönüşlülük eki getirilmesi türemiş olan ve “yikanmak” anlamındaki *suğın-* fiilinden Eski Türkçede mekân adları da türeten *-gu* gelecek zaman sıfat-fiili ekini almak suretiyle “yikanılacak yer, banyo” anlamını kazanmıştır.

KAYNAKÇA

- ARIKOĞLU, Ekrem; Klara Kuular (2003), **Tuva Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara.
- ATALAY, Besim (1999), **Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi**, 4 C., 4. baskı, TDK Yay., Ankara.
- Azərbaycan Dialektoloji Lüğeti** (2003), II Cild (M-Z), TDK yay., Ankara.
- CLAUSON Gerard (1972), **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Clarendon Press, Oxford.
- DANKOFF Robert, KELLY James (1982), **Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk-Mahmūd al-Kāşğarī)**, Part I, Harvard University Office of the University Publisher.
- DANKOFF Robert, KELLY James (1984), **Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk-Mahmūd al-Kāşğarī)**, Part II, Harvard University Office of the University Publisher.
- DANKOFF Robert, KELLY James (1985), **Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk-Mahmūd al-Kāşğarī)**, Part III, Harvard University Office of the University Publisher.
- Derleme Sözlüğü** (1978), X. C. (S-T), TDK Yay., Ankara.
- ERDAL, Marcel (1991), **Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon**, Vol. II, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- KUDARA, Kögi ve Peter ZIEME (1983), “Uigurische Âgama-Fragmente (1)”, **Altorientalische Forschungen**, 10, s. 269-318.
- NECİP, Emir Necipoviç (1995), **Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara.
- ODA, Juten (1983), “New Fragments of the Buddhist Uighur Text Säkiz yükmäk yaruq” **Altorientalische Forschungen**, 10, s. 125-142.
- ÖNER, Mustafa (2009), **Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

ÖZYETGİN, Melek (2001), **Ebû Hayyân, Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk, Fîil: Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi**, KÖKSAV Yay., Ankara.

ŞEN, Serkan (2005), "Türkçe'nin 'Banyo' Karşılığı Bilinen İlk Sözcüğü: Sukungu", **Bilig**, S. 34, Yaz, s. 83-90.

TEKİN, Talat vd. (1995), **Türkmençe-Türkçe Sözlük**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 18, Simurg Yay., Ankara.

Türkçe Sözlük (2005), 10. baskı, TDK Yay., Ankara.

USER, Hatice Şirin (2006), **Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri**, Akçağ Yay., Ankara.